

Marian Woźniak

Uniwersytet Rzeszowski

TRADYCJA KONTRA NOWOCZESNOŚĆ JAKO ELEMENT KONKURENCYJNOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

1. Konkurencyjność obszarów wiejskich

Już w połowie XX w. Healer i Shaw dostrzegali trzy aspekty konkurencyjności w odniesieniu do obszarów wiejskich, opierając się na pojęciu wsi jako miejsca produkcji rolniczej, jako atrakcyjnego krajobrazu wymagającego ochrony i jako miejsca wypoczynku. Aspekt ten akcentuje mariaż nowoczesności z romantyczną nostalgią za ideałem wiejskiego życia oraz krajobrazu, często utożsamianym z tradycyjnymi rozwiązaniami [Macnaghten, Urry 2005, s. 60].

Kształtowanie konkurencyjności obszarów wiejskich jest wskazaniem i uruchomieniem lokalnych i regionalnych czynników ich rozwoju. Konkurencyjność to także, co akcentuje A. Koźuch [2005, s. 204-207], zdolność do zapewnienia dynamicznego, długookresowego, zrównoważonego wzrostu oraz zdolność przystosowania do zmieniających się warunków. W tym kontekście konkurencyjność należy rozumieć nie tylko jako czynnik do wytwarzania atrakcyjnych produktów i usług, ale także jako zespół cech decydujących o atrakcyjności obszarów wiejskich, a często wręcz odróżniających jedną wieś od innej w aspekcie jej „wiejskości” i oryginalności krajobrazu kulturowego.

Analizując konkurencyjność obszarów wiejskich, należy uwzględnić różne aspekty ich przestrzennego zagospodarowania i wykorzystania oraz zwrócić szczególną uwagę na przestrzeń i krajobraz, gdyż działalność gospodarcza na wsi kojarzona jest głównie z przestrzenią (gospodarka rolnicza i leśna, turystyka itp.) [Wiatrik 2005, s. 611-612]. Konkurencja dotyczy także możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, wymagającej znacznego ograniczenia roli rolnictwa i wzmocnienia pozarolniczych funkcji i wartości środowiska wiejskiego i społeczności wiejskiej [Heffner, Rosner 2003, s. 103]. Wieś powinna więc podtrzymywać i pielęgnować „żywiół ludzki” w sensie aktywności demograficzno-kul-

turowej, w aspekcie zwrotu ku tradycji i przyrodzie, a kluczem do stymulowania pozytywnych zmian na wsi jest odrzucenie stereotypów i schematów, że wieś to tylko rolnictwo [Otołiński, Wielicki 2002, s. 11-16].

Nie możemy interpretować wsi i wiejskiego krajobrazu tylko i wyłącznie jako ziemi uprawnej. Różnorodność krajobrazów i form życia np. na wsi francuskiej, oznacza większą konkurencyjność wsi wśród innych narodów, a zróżnicowanie bogactw produktów wsi francuskiej (wino, sery, zwyczaje, kuchnia) podkreśla różnorodność odziedziczonych wspaniałych tradycji. Kultywowanie tych tradycji, będących wskaźnikiem zróżnicowania wsi, oznacza kultywację różnych regionów [Macnaghten, Urry 2005, s. 243].

Mówiąc o konkurencyjności gmin wiejskich, można więc wskazać [Sztando 2001, s. 149-151]:

- konkurencyjność środowiskową akcentującą głównie walory środowiska naturalnego i krajobrazu,
- konkurencyjność gospodarczą wyrażającą się w wartości wytworzonych dóbr lub w lokalizacji czy dostępności zasobów naturalnych,
- konkurencyjność inwestycyjną, czyli atrakcyjność dla podmiotów gospodarczych.

Celem pracy jest ukazanie tradycji i nowoczesności jako istotnych elementów wpływających na szeroką interpretację konkurencyjności obszarów wiejskich, wyrażającej się m.in. atrakcyjnością krajobrazu kulturowego i możliwością wytwarzania wysokiej jakości produktów. Zakres pracy dotyczy rozważań teoretycznych oraz przedstawienia obrazu polskiej wsi w oczach społeczeństwa.

Badania autora, których wyniki wykorzystano w pracy, przeprowadzone były za pomocą metody ankietowej. Zrealizowano je w 2005 r., a ich zakresem objęto 176 respondentów, mieszkańców woj. podkarpackiego.

2. Obraz wsi w opinii respondentów

Zróżnicowanie form wykorzystania obszarów wiejskich i przypisywanych im funkcji często implikują z gruntu różne koncepcje w odniesieniu do tego, czym jest wieś i jak należy z niej korzystać. Rodzi się więc pytanie, czy wsią należy tak zarządzać, aby doprowadzić do jej gospodarczego odnowienia, czy zachowania jej aktualnego stanu, które można podnieść do rangi kulturowych dylematów [Macnaghten, Urry 2005, s. 250].

Konserwatyzm, tradycjonalizm czy modernizacja wsi? – pyta A.M. Wójcik [2005, s. 441], dodając za J. Chałasińskim, że „wielkość i moc związków chłopca z rodziną, z tradycją, ze społecznością lokalną pełni rolę oporu przed zmianą. Z zamkniętym charakterem społeczności wiejskiej wiąże się jej wewnętrzna organizacja społeczna, uporczywie broniąca się przed zewnętrznymi wpływami” [Chałasiński 1984, s. 131].

Badania opinii publicznej społeczności angielskiej ukazują, że wieś ma dużą wagę symboliczną, ma autorytet w społeczeństwie, uchodzi za obszar, który cechuje

ją tradycje, stabilność i trwałość. Ponad 60% badanych Brytyjczyków twierdzi, że „wieś to żywotny element poziomu ludzkiego życia i jeden z najbardziej obiecujących sposobów sprzedania Wielkiej Brytanii” [Macnaghten, Urry 2005, s. 245].

Z badań przeprowadzonych przez zespół pod kierunkiem I. Bukraby-Rylskiej [Polska wieś... 2004, s. 33] wynika, że społeczeństwo polskie najczęściej wskazywało następujące cechy „wsi marzeń”:

- ludzie znają się dobrze (93,5%),
- wieś wygląda tradycyjnie (82,2%),
- rolnicy produkują dobrą zdrową żywność (81,4%),
- na wsi mieszkają ludzie różnych zawodów (77,0%),
- mieszkańcy pielęgnują dawne tradycje (71,7%),
- mieszkańcy działają wspólnie na rzecz wsi (65,4%),
- ludzie wspólnie świętują i bawią się (58,5%).

Z badań autora wynika, że wieś kojarzona jest głównie z rolnictwem i ciekawym krajobrazem (tab. 1). Dla 44,1% respondentów rolnictwo jest ukazywane na pierwszej pozycji skojarzeń, wyprzedzając atrakcyjny krajobraz (20,3%), miejsce wypoczynku (16,9%) i producenta żywności (15,2%). Dziedzictwo kulturowe było wskazywane na dalszych pozycjach. Przyglądając się interpretacji wyników w

Tabela 1. Z czym kojarzona jest wieś (w % wypowiedzi)

Wyszczególnienie		Z miejscem wypoczynku	Z dostarczycielem żywności	Z rolnictwem	Z atrakcyjnym krajobrazem	Z specyficznym dziedzictwem kultury
Procent osób wskazujących ten rodzaj na pozycji 1 (najważniejsza)	Ogółem, w tym grupy wiekowe	16,9	15,2	44,1	20,3	1,7
	15-18 lat	14,3	7,9	43,2	28,6	0,0
	19-25 lat	11,8	5,9	64,7	17,6	0,0
	26-35 lat	33,3	8,3	41,7	17,2	0,0
	36-50 lat	7,9	25,2	42,2	24,8	0,0
	powyżej 50 lat	18,9	37,5	18,9	14,1	8,7
Procent osób wskazujących ten rodzaj na pozycji 2	Ogółem, w tym grupy wiekowe	13,6	30,6	25,4	22,0	6,9
	15-18 lat	14,6	30,1	13,9	28,6	14,6
	19-25 lat	5,9	35,3	23,2	35,3	0,0
	26-35 lat	16,7	25,0	16,7	25,2	8,3
	36-50 lat	16,3	24,6	33,4	7,9	16,7
	powyżej 50 lat	15,9	34,5	27,3	8,9	9,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

poszczególnych grupach wiekowych widzimy, że z działalnością rolniczą w największym stopniu utożsamia wieś grupa osób w wieku 19-25 lat, zaś z turystyką i rekreacją osoby w wieku 26-35 lat oraz 15-18 lat.

Efektem obserwowanego procesu globalizacji i integracji jest często hybrydyzacja kultury, co powoduje, że wieś traci swoją oryginalność, swój urok, stając się wyłącznie miejscem na mapie, takim samym w różnych regionach świata.

Tabela 2. Ocena wpływu integracji i globalizacji na sytuację polskiej wsi (w % wypowiedzi)

Grupy respondentów \ Integracja i globalizacja jest	Zagrożeniem dla polskiej wsi	Szansą dla polskiej wsi	Groźbą utraty tożsamości polskiej wsi	Nie mam zdania
Ogółem respondenci,	19,1	39,2	21,7	20,0
w tym grupy wiekowe: 15-18	25,0	30,5	22,2	22,3
19-25	16,5	45,3	20,9	17,3
26-35	10,6	46,9	14,9	27,6
36-50	17,5	36,5	23,8	22,2
> 50	31,8	25,0	29,6	13,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Z badań wynika, że integracja i globalizacja są w większym stopniu utożsamiane z szansą niż zagrożeniem dla polskiej wsi (tab. 2). Wskazywany jest jednak także negatywny wpływ tych procesów na tożsamość kulturową polskiej wsi. Przyglądając się tej ocenie w poszczególnych grupach wiekowych, widzimy, że proces integracji w większym stopniu jest postrzegany jako zagrożenie przez osoby w wieku powyżej 50 lat oraz, co ciekawe, w wieku 15-18 lat. Respondenci w wieku 19-35 lat dostrzegają w tym procesie głównie szanse dla polskiej wsi, akcentując jednocześnie jego negatywny wpływ na tożsamość kulturową. Znaczna część respondentów nie ma w tej kwestii jasno sprecyzowanej opinii.

3. Podsumowanie

Uwzględniając regionalny charakter przestrzeni obszarów wiejskich oraz doświadczenia krajów Unii Europejskiej, należy zaakcentować dostosowanie funkcji przestrzennych wsi do racjonalnego wykorzystania zasobów, dostrzegając istotę ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Konieczne jest obecnie uzupełnienie i zrównoważenie potrzeb z zakresu efektywności i konkurencyjności z możliwościami realizacji potrzeb społecznych, przy założeniu, że ważną częścią tych potrzeb jest ochrona tradycji, środowiska kulturowego i naturalnego wsi [Podstawy strategii... 2003, s. 338].

Obok aspektów ściśle materialnych należy także uwzględnić wymiar organizacyjno-instytucjonalny konkurencyjności, przejawiający się sztuką samoorganizacji społeczności wiejskiej [Sosnowska 1999, s. 378].

Nowoczesność w odniesieniu do obszarów wiejskich krytykuje E. Fottorino, twierdząc, że „za modernizację rolnictwa, za ogromny postęp techniczny wieś zapłaciła cenę niewiarygodnie wysoką – cenę unicestwienia” [Fottorino 1999, s. 7, 17, 21, 40]. To poważne ostrzeżenie odnoszące się do istoty kultury chłopskiej, do poszanowania ziemi, przestrzeni, krajobrazu, do harmonijnego współżycia ze środowiskiem. Nie możemy piękna krajobrazu interpretować jako efektu zacofania, oznaki opieszałości czy postępu. Konieczność zmian nie budzi wątpliwości, pytanie brzmi: jakim i czym kosztem? Nie można wsi i rolnictwa ograbić z wartości, które dotąd stanowiły jego rację bytu. Wieś dyskretnie przechowuje urok dobrego życia, choć odkrywanie tego nie jest rzeczą łatwą.

Region i podejście regionalne do obszarów wiejskich stanowią istotną bazę dla dynamizmu ekonomicznego i konkurencyjności. Fakt, że świat staje się globalną wioską nie może przekreślać istoty i znaczenia regionalizmu dla spojrzenia dotyczącego polskiej wsi, jej specyfiki i jej „ducha”. Obszary wiejskie to coś więcej niż tylko regiony wspierane, administrowane i podległe konkretnej władzy, to obszary ukazujące rolę osób je zamieszkujących w zachowaniu własnej specyfiki i odrębności, własnej kultury, która może być ważną częścią polskiej (a nawet europejskiej) tożsamości. Celem obszarów wiejskich jest także zachowanie i dalsze rozwijanie wartości kultury i środowiska oraz ich udostępnianie.

Na podstawie przeprowadzonych rozważań nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie: nowoczesność czy tradycjonalizm przyszłością polskiej wsi? Można jednak wyraźnie zaakcentować, że elementy te są istotnym czynnikiem konkurencyjności obszarów wiejskich i że należy znaleźć złoty środek w czerpaniu z dobrodziejstw nowoczesności z zachowaniem „ducha tradycji” i specyfiki poszczególnych regionów obszarów wiejskich.

Na podstawie przeprowadzonych rozważań można stwierdzić, że:

- konkurencyjność obszarów wiejskich należy traktować jako zjawisko zapewnienia wzrostu gospodarczego poszczególnych regionów,
- w zależności od spełnianych funkcji zarówno tradycja, jak i nowoczesność są ważnymi elementami kształtującymi konkurencyjność regionów wiejskich,
- obszary wiejskie są nadal kojarzone głównie z rolnictwem, jednak coraz częściej akcentowany jest ich krajobraz kulturowy,
- integracja i globalizacja to ważne czynniki sprzyjające konkurencyjności, a w opinii społeczeństwa – głównie szansą rozwoju polskiej wsi.

Literatura

Chalański J., *Młode pokolenie chłopów*, Warszawa 1984.

Fottorino E., *Człowiek ziemi*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1999.

- Heffner K., Rosner A., *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych w Polsce*, Roczniki Naukowe SERiA, t. 5, z. 4, Warszawa–Poznań–Koszalin 2003.
- Kozuch A., *Konkurencyjność obszarów wiejskich – aspekt teoretyczny*, *Acta Agraria et Silvestria*, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna, PAN, Oddział w Krakowie, Kraków 2005.
- Macnaghten P., Urry J., *Alternatywne przyrody*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.
- Otoliński E., Wielicki W., *Europejski model rolnictwa i wsi XXI wieku*, [w:] *Regionalne różnicowanie agrobiznesu*, AE, Poznań 2002.
- Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, red. J. Wiklin, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2003.
- Polska wieś w społecznej świadomości*, red. I. Bukraba-Rylska, IRWiR, PAN, Warszawa 2004.
- Sosnowska B., *Konkurencyjność rolnictwa polskiego w perspektywie integracji z UE*, [w:] *Uwarunkowania konkurencyjności restrukturyzowanych przedsiębiorstw w Europie Środkowo-Wschodniej*, cz. 1, red. Cz. Glinkowski, AE, Poznań 1999.
- Sztando A., *Konkurencyjność gospodarcza a tworzenie dochodów w gminnej polityce budżetowej*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów*, red. Z. Szymła, AE, Kraków 2001.
- Wiatrak A.P., *Regionalny wymiar rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, SGGW, Warszawa 2005.
- Wójcik A.M., *Przemiany demograficzne, kulturowe, społeczne i bezrobocie na obszarach wiejskich*, *Acta Agraria et Silvestria*, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna, PAN, Oddział w Krakowie, Kraków 2005.

TRADITION VERSUS MODERNITY AS AN ELEMENT OF COMPETITIVENESS OF THE RURAL AREAS

Summary

The bigger interest in rural issues, which become the gist of the dispute about Poland's place in the United Europe, has been observed since the 1990s. The question about rural areas in the opinion of Polish society becomes essential, as well as about countryside, its culture and landscape. The article discusses the problem of rural areas competitiveness, based on the countryside notion as the place of agricultural production and attractive cultural landscape.